

МОНЕТНІ СКАРБИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVI СТ. НА ТЕРИТОРІЇ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (КИЇВСЬКЕ, ВОЛИНСЬКЕ, ПОДІЛЬСЬКЕ, БРАЦЛАВСЬКЕ ВОЄВОДСТВА РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ)

Тема даної розвідки – грошовий обіг на території Правобережної України у другій половині XVI ст. у чотирьох воєводствах Речі Посполитої, а саме Подільському, Брацлавському, Волинському і Київському. Переважна більшість цих територій до Люблінської унії 1569 р. входила до складу Великого князівства Литовського, а після її складання – до королівства Польського.

Якщо взяти умовну хронологічну точку відліку даної розвідки 1550 р., то цей проміжок часу можна поділити на три основні періоди: I – з 40-х рр. XVI ст. до Люблінської унії 1569 р.; II – від Люблінської унії до Ординації Стефана Баторія 1578 р.; III – від ординації Стефана Баторія до кінця XVI ст.

Всього на топографічну карту нанесено 35 скарбів, переважна більшість яких походить з Волині і Поділля. Набір монет, що обслуговує грошовий обіг держави, став менш різноманітним і у ньому переважає монета литовського карбування, а з останньої чверті XVI ст., після підписання у 1578 році Ординації, яка стандартизувала польсько-литовську монетні системи – польська монета. Іноземна монета, хоча і зустрічається у скарбах, проте її питома вага незначна.

Аналізуючи кількісний і якісний склад скарбів, можна припустити, що завдяки грошовим реформам другої половини XVI ст., ринок функціонував стабільно, без різких змін і завдяки цьому на ринку не з'являлись “зайві гроші” які, як правило, осідали у скарбах. Отже, друга половина XVI ст. може характеризуватись, як час фінансової стабільності і відносно спокійний період у економічній історії Речі Посполитої напередодні бурхливого XVII ст.

Ключові слова: монети, скарби, нумізматики, грошовий обіг, Правобережна Україна.

Для вивчення історії нашої країни, особливо в часи середньовіччя та нового часу коли кількість письмових джерел досить обмежена, вивчення монетних скарбів є дуже важливим. Кількісний і якісний склад скарбів, топографія знахідок може дуже багато розповісти досліднику не тільки про соціальний стан людини, що заховала скарб, але й про економічний стан країни. Вивчення складу скарбу і співвідношення між монетами країн емітентів може дати важливі відомості про економічні і політичні зв'язки країни у той чи інший історичний проміжок часу. Складання списків монет з монетної знахідки та нанесення їх на карту дає важливий матеріал, аналізуючи який дослідник отримає важливі відомості про малі і великі економічні центри, торгові шляхи, існування яких не досить широко відображено у тогочасних письмових джерелах, а також дати цінний матеріал для вирішення проблеми, яка стосується визначення хронологічних рамок часу зародження і розвитку того чи іншого способу виробництва у надрах іншого, а саме розклад феодального способу виробництва і зародження капіталістичного способу виробництва на теренах України і кінці XVI на початку XVII ст.

Ідея створення топографії скарбів та опис їх складу виникла на початку XIX ст., коли у Києві було засновано Університет св. Володимира і до нього було переміщено нумізматичні колекції закритих Віленського університету та Кременецького ліцею. Завдяки клопотанню попечителя Київської учбової округи та за розпорядженням Київського і Волинського генерал-губернатора всі монетні скарби, знайдені на території трьох губерній, відправлялись в нумізматичний кабінет для вивчення і опису. Завдяки цій постанові в нумізматичному кабінеті з 1838 по 1866 рік було описано 119 скарбів, які не були втрачені для науки, а були описані й пізніше опубліковані [23–26]. На превеликий жаль у цій публікації ми досить часто читаємо, що скарб було повернуто за місцем знахідки без опису, або склад знахідки описано досить

приблизно: "... монети Польщі і Литви XVI ст." без зазначення не тільки номіналів, але й навіть правителів.

Робота над описом і топографуванням монетних скарбів тривала в університетському мінц-кабінеті впродовж тридцяти років. З 1866 р. за наказом високого керівництва "... всі знайдені скарби надходили у губернське правління для передачі в Імператорську Археологічну комісію у С. Петербурзі". Кількість досліджуваних скарбів значно скоротилась, проте не припинилась зовсім.

Наприкінці XIX ст. та на початку XX ст. з початком роботи археологічних з'їздів зростає інтерес і до монетних скарбів і з'являється декілька публікацій, де поряд з іншими археологічними пам'ятниками були зафіксовані і монетні знахідки [9, 10, 13, 14, 15, 21]. На жаль у переважній більшості цих свідчень вказувалась лише загальна кількість та державна приналежність переважної більшості монет, датування надається сумарне (XVI або XVII ст.). Це знаходить своє пояснення у тому, що у той час ще до основного складу монет у знахідці приділяли невелику увагу, а головне бачили у самому факті знахідки.

За XIX – поч. XX ст. було накопичено значний фактичний матеріал, який мав бути проаналізований та нанесений на карту України. На початку 30-х рр. XX ст. Всеукраїнський археологічний комітет (ВУАК) розпочав підготовку до складання топографії знахідок монет. 4 січня 1931 р. на засіданні Археологічного відділу ВУАКу була зачитана доповідна записка В.А. Шугаєвського про нагальну необхідність створити подібну працю [1, сп. 400, арк. 1–2]. Проте відомостей про завершення даної праці і навіть чорнові підготовчі матеріали відсутні.

До роботи над створенням топографічної карти знахідок на території України дослідники повертаються у 60-ті рр. XX ст. У цей період з'являється декілька наукових праць, які висвітлюють проблеми українського грошового обігу у різні хронологічні проміжки часу та на території певних регіонів. Однією з таких праць, у якій було присвячено розділ грошовому господарству України, була наукова праця І.Г. Спаського [22].

Проблемам грошового обігу у XVI ст. присвячена стаття В.М. Рябцевича, у якій він досліджує грошовий обіг Великого князівства Литовського у цілому та особлива увага приділялась ринку Чернігівщини та Східної Білорусії [20].

На початку 70-х рр. побачила світ фундаментальна праця М.Ф. Котляра, у якій він досліджував грошовий обіг на території України доби феодалізму. В онову цієї наукової праці було покладено аналіз монетного матеріалу, який було знайдено на Україні в XIX–XX ст. та на основі його аналізу було визначено основні закономірності розвитку грошового господарства України [17]. Окрема праця цього автора була присвячена збору даних, які мали місце у публікаціях у XIX та XX ст., та опису складу скарбів [34]. Аналізуючи цей величезний за об'ємом матеріал, автор відзначив, що склад скарбів, знайдених на різних територіях України, мав деякі відмінності характерні для певного регіону. Тому у подальших наукових розвідках дослідники приділяють увагу розвитку грошового обігу на певних територіях в певні хронологічні проміжки часу. Так за останні роки було захищено декілька дисертацій, темами яких були грошовий обіг та грошова лічба на території України. Основна увага у цих наукових працях приділялась складанню топографії та аналіз матеріалу монетних знахідок, а також аналіз рукописних джерел та порівняння їх даних з монетним матеріалом, зафіксованим у скарбах [11, 12, 31].

Тема даної розвідки – грошовий обіг на території Правобережної України у другій половині XVI ст. За терміном "Правобережна Україна" у науковій літературі XIX – початку XX ст. закріпилось, в основному, поняття про чотири воєводства Речі Посполитої, а саме Подільське, Брацлавське, Волинське і Київське [18]. Переважна більшість цих територій до Люблінської унії (1569 р.) входила до складу Великого князівства Литовського, а після складання Унії ввійшли до королівства Польського. Формування кордонів воєводств Королівства Польського і Великого князівства литовського охоплює XV–XVI ст. У своїй розвідці я спираюсь на наукову працю М. Крикуна, у якій автор завдяки аналізу існуючих письмових джерел, зробив реконструкцію кордонів правобережних воєводств [18]. За сучасним адміністративно-територіальним поділом ця територія охоплює Хмельницьку, Черкаську,

Київську, Вінницьку і частково Волинську, Ровенську, Тернопільську Одеську, Миколаївську, Кіровоградську області.

Джерелами для складання топографії стали: матеріали архіву мінц-кабінету Університету св. Володимира, що зберігаються у архіві Національного музею історії України (Фонд 1); матеріали, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві м. Києва: справи канцелярії Київського, Подільського, Волинського генерал-губернатора (1796–1916 рр.), (Фонд 442, опис 1), фонд Університету св. Володимира (фонд 707), фонд Київської духовної консисторії та Церковно-археологічного музею при ній (фонд 127), фонд Києво-Печерської лаври (фонд 128); Архів ВУАКУ, 1931 р. Спр. 400 (зберігається в Інституті археології НАНУ). Крім того були використані відомості про скарби, які були опубліковані у науковій літературі у XIX–XX ст.

Якщо взяти умовну хронологічну точку відліку даної розвідки 1550 р., то цей проміжок часу можна поділити на три основні періоди: I – з 40-х рр. XVI ст. до Люблінської унії 1569 р. II – від Люблінської унії до Ординації Стефана Баторія 1578 р. III – від ординації Стефана Баторія до кінця XVI ст.

Всього до переліку було занесені 35 скарбів. Якщо, умовно, датувати скарби по наймолодшій монеті, то до першого періоду можна віднести 15 скарбів, до другого – 4, до третього – 11 монетних знахідок. П'ять скарбів не можливо більш точно датувати, оскільки їх опис дуже приблизний. У кількісному складі 42 % складають скарби кількість монет у яких від близько тисячі до декількох тисяч. Стільки ж відсотків складають скарби у яких монет менше 500 одиниць. У п'яти скарбах (14 % від загальної кількості) кількість монет з якої вони склались невідома. Цей поділ також досить умовний, оскільки досить часто до рук дослідників потрапляли скарби, що збереглись частково.

Ареал українського грошового ринку дещо звузився у порівнянні з попереднім періодом. Епіцентр грошового обігу змістився з Київщини на Волинь і Поділля – саме тут зафіксована переважна більшість скарбів. Змінюється і їх склад у порівнянні з першою половиною XVI ст. Майже повністю зі складу скарбів зникають джучидські дірхеми – лише у одному скарбі зафіксована їх наявність. Цікаво те, що скарб датується кінцем XVI ст. (№ 31). Другим реліктом грошового обігу були празькі гроші, які у попередній період займали панівне становище на українському грошовому ринку. Празький гріш зафіксований у скарбі з Житанів Володимир-Волинського р-ну Волинської обл., (знахідка 1891 р. № 6).

У порівнянні з попереднім періодом склад скарбів стає більш монолітним – у його складі переважають монети, перш за все, литовського карбування, а також монета польська. Що до польської монети – то її наявність в українських скарбах не стає домінуючою у другій половині XVI ст., після Люблінської унії 1569 р. Не зважаючи на те, що після її підписання більшість українських земель відійшла до Польського королівства, проте кількість коронної монети залишається у скарбах незначною і на грошовому ринку традиційно переважає монета литовського карбування. Серед 35 скарбів, включених у перелік, п'ятнадцять складаються лише з польсько-литовської монети (№ 3, 4, 7, 8, 9–12, 22, 23, 25–27, 32, 33).

У двадцяти скарбах поряд з польсько-литовською монетою зафіксована наявність і іноземної монети. Найчисленнішими є монети карбовані у Пруссії (ленник Польщі) та Пруссії князівства. У п'яти скарбах зафіксовані гроші і шеляги князівства Пруссія (№ 14, 15, 19, 28, 30). У семи – є гроші і соліди Пруссії під владою Польщі (№ 6, 14, 18, 19, 28, 30, 31).

Склад скарбів свідчить і про те, що російська монета майже не зустрічається на Правобережжі. Знаходження російських монет зафіксоване лише у одному скарбі, який складався лише з російських копійок карбованих за часів правління Івана IV (№ 1).

У скарбах II половини XVI ст. зустрічається і свідницькі півгроші – справжнє лихо грошового господарства польсько-литовської держави. За своїм зовнішнім виглядом вони нагадували польські півгроші, проте мали гіршої якості срібло та меншу вагу. На боротьбу з цією монетою, яка підривала грошове господарство держави, було спрямовано великі зусилля держави – її вилучали з обігу, викупували у населення, проте так і не досягли повного успіху [33]. Зважаючи на те, що ця велика кількість постанов, що були спрямовані на боротьбу з цією

монетою, її наявність в українських скарбах досить скромна. Її наявність зафіксована у 3 скарбах. У двох випадках – монета походить з скарбів датованих серединою XVI ст. (№ 14, 29), а у одному – з скарбу кінця XVI ст. (№ 31). Скромне місце свідницьких монет у грошовому господарстві Українського правобережжя можливо пояснюється тим, що у I половині та у III чверті XVI ст. польська монета посідала досить скромне місце у грошовому обігу. Зі збільшенням польської монети на грошовому ринку і свідницька монета, як дуже схожа на польську, з'явилась у той час, коли загроза свідницьких монет для грошового господарства Речі Посполитої майже повністю зникла.

Досить скромне місце у грошовому господарстві України, поки-що, посідає монети Німеччини. З 35 скарбів лише у 6 зафіксовані німецькі монети (№ 2, 14, 15, 17, 30, 35). Це гроші Любека і Гетунга, Брауншвейга, Бремена, Лігніц-Бріга, тощо.

У трьох знахідках є монети Бранденбургу (№ 18, 19, 30), у двох Угорщини (№ 16, 24) та у одному – монети Познані (№ 31).

У XVI ст. на грошовому ринку Західної Європи сталися важливі зміни. Замість знецінених грошів на ринку з'явилась велика повноцінна монета – таляр, яка виготовлялась з високопробного срібла і важила приблизно 30 г. Ці високоякісні монети стали світовими грошами того періоду, без перешкод долали кордони держав і були поширені мало не по всьому світу. Не зважаючи на це, з якихось причин на грошовому ринку Правобережжя у скарбах другої половини XVI ст. знаходження талярів скоріше виключення ніж правило. Лише в одному скарбі з Півдня Київщини зафіксовано знаходження талярів (№ 13). Їх державна приналежність та час карбування невідомі і тому досить важко сказати саме яких країн таляри приймали участь у грошовому обігу Правобережжя.

У своїй розвідці по грошовому господарству Чернігово-Сіверської землі і Східної Білорусі В.Н. Рябцевич пише, що “куди більше широке розповсюдження здобувають... дукати” [20, с. 177], однак стосовно Правобережної України з ним важко погодитись. З 35 монетних скарбів лише у двох зафіксовано знаходження західноєвропейських дукатів. Це скарб, який було знайдено у 1910 р. у с. Бровки Сквирський р-н. (Сквирський пов. Київська губ.). Про кількість монет нічого не відомо, лише зазначено, що він складався з срібних і золотих монет часів правління Сигізмунда III (кінця XVI ст.) і важив 15 фунтів [7, ф. 725, оп. 1, сп. 17, арк. 6]. Ні з яких номіналів складався цей скарб, ні яка кількість золотих монет була в ньому невідомо (№ 11). Наступна знахідка – це великий скарб з Богданівки, який складався з 150 золотих монет, з яких лише 130 потрапило до рук дослідника (№ 24). Найстаріша монета – дукат Матвія Корвіна – наймолодша – гданський дукат 1556 р. У ньому були широко представлені гданські дукати часів правління Сигізмунда II Августа та рідкісний литовський дукат 1547 р. карбування, дукати Чехії, Сілезії, Австрії тощо.

Отже, у порівнянні з першою половиною XVI ст., грошовий ринок Правобережжя став більш компактним і перемістився на Волинь і Поділля. Набір монет, що обслуговує грошовий обіг держави, став менш різноманітним і у ньому переважає монета литовського карбування, а з останньої чверті XVI ст., після підписання при Стефані Баторії у 1578 ординації, яка стандартизувала польсько-литовську монетні системи – польська монета. Іноземна монета, хоча і зустрічається у скарбах, проте її питома вага незначна. Свідницький півгріш – справжнє лихо грошового господарства Польсько-литовської держави не грав помітної ролі у грошовому господарстві держави. Велика повноцінна монета – таляр досить рідко зустрічається на грошовому ринку, а знахідки золотих монет малочислені. Досить незначна кількість скарбів цього періоду говорить про те, що після ординації 1578 р., яка була спрямована не тільки на стандартизацію польсько-литовської монетної системи, але й на боротьбу з інфляційними процесами, які спостерігались у Речі Посполитій в останній третині XVI ст., була вдалою і сприяла стабілізації грошового ринку. Можна припустити, що ринок функціонував стабільно, без різких змін і завдяки цьому на ринку не з'являлись “зайві гроші” які, як правило, осідали у скарбах. Отже, друга половина XVI ст. може характеризуватись, як час фінансової стабільності і відносно спокійний період у економічній історії Речі Посполитої напередодні бурхливого XVII ст.

Монетні скарби другої половини XVI ст.,
 знайдені на території Вінницької, Волинської, Житомирської, Кіровоградської, Київської,
 Ровенської,
 Тернопільської, Хмельницької та Черкаської областей
 (Подільське, Волинське, Брацлавське воєводства Речі Посполитої).

№ п/п	№ скарбу	населений пункт	область	дата знахідки	кількість монет	кількість монет визначених	Періоди				Литва	Пруссія під владою Польщі	Бранденбург	Пруссія	Росія	Германія	Чехія	Горщина	Сілезія	Золота Ора	інші.	неатрибут.
							I	II	III	широке датування												
1	35	Байбури	Черкаська	1859	2 400р.	2	*															
2	4	Баківці	Волинська	1887	?	?	*			*												
3	23	Бережани	Тернопільська	1962	1000 (?)	498	*															
4	24	Богданівна	Тернопільська	1913 (?)	150	130	*		10	1						1	39	66			3	
5	18	Бор	Ровенська	б/д	22	22		*		8	5	4										
6	11	Бровки	Київська	1910	15 ф.	?		*		*												
7	1	Вінниця	Вінницька	1883	24	24		*						24								
8	5	Висоцьк	Волинська	1918	?	3		*	2													1
9	6	Житани	Вінницька	1891	82	82		*		*	2											
10	9	Житомир	Житомирська	1890 (?)	150	27		*	27													
11	10	Закутінці	Житомирська	1883 (?)	?	?		*		*												
12	25	Кам'янець-Подільська обл.	Хмельницька	1834	790+38 фраг.	?		*		*												
13	26	Кам'янецький повіт	Хмельницька	1839	20	2	?			2												
14	12	Київська обл.	Київська	1928	28 ф.	?				*												
15	27	Клітня	Хмельницька	б/д	?	?		*														
16	19	Коростягин	Ровенська	1896	3017	3017	*		*	*	*	*	*	*					*			
17	28	Куява (нині Соснівка)	Хмельницька	1893	430	430	*		*	*	*	*	*	*					*			
18	2	Літинський повіт	Вінницька	1878	1ф4бз24д	?	*		*	*	*	*	*	*		*			*			

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. НА ІА НАНУ, Архів ВУАКУ, 1931 р., Спр. 400.
2. АНМІУ, ф. 1, оп. 1, ед.хр. 27 – Список медалям и монетам Минц-кабинета Императорского университета св. Владимира в 1841–1854 гг. – Часть III. – №№ 1641–3205.
3. АНМІУ, ф. 1, оп. 1, ед.хр. 28 – Список медалям и монетам Минц-кабинета Императорского университета св. Владимира в 1855–1873 гг. – Часть IV. – №№ 3206–7721.
4. АНМІУ, ф. 1, оп. 1, ед.хр. 29 – Список медалям и монетам Минц-кабинета Императорского университета св. Владимира в 1873–1879 гг. – Часть V. – №№ 7722–11214.
5. АНМІУ, ф. 1, оп. 1, ед.хр. 32 – Список медалям и монетам Минц-кабинета Императорского университета св. Владимира в 1898–1908 гг. – Часть VII. – №№ 31938–39278.
6. АНМІУ, ф. 1, оп. 1, ед.хр. 33 – Список медалям и монетам Минц-кабинета Императорского университета св. Владимира в 1879–1898 гг. – Часть VI. – №№ 11215–31937.
7. ЦДІАУ у м. Києві, ф. 725, оп. 1, спр. 17.
8. Антонович В.Б. – Археологическая карта Волынской губернии / В.Б. Антонович // Труды XI археологического съезда. – М., 1901. – Т. I.
9. Антонович В.Б. Археологическая карта Киевской губернии, приложение к XV т. «Древностей» / В.Б. Антонович. – М., 1895.
10. Бакалець О.А. Монетні скарби як джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини (1648–1764 рр.). Дисертація кандидата історичних наук. – Київ, НАНУ, Інститут історії України, 2007.
11. Белая О.М. Джерела з історії грошового обігу Київщини XVII століття. Дисертація кандидата історичних наук. – Київ, НАНУ, Інститут історії України, 1994.
12. Биляшевский Н.Ф. Монетные клады Киевской губернии / Н.Ф. Биляшевский. – К., 1899.
13. Данилевич В.Е. Монетные клады, принадлежащие Киевскому университету св. Владимира / В.Е. Данилевич. – К. – Ч. 1. – 1892.
14. Данилевич В.Е. Монетные клады, принадлежащие Киевскому университету св. Владимира / В.Е. Данилевич. – К. – Ч. 2. – 1892.
15. Котляр М.Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму / М.Ф. Котляр. – К: Наукова думка, 1971. – 174 с.
16. Крикун М. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV–XVIII ст.: кордони воеводств у світі джерел / М. Крикун. – К., 1993.
17. Рябцевич В.Н. Денежное обращение и клады на территории Чернигово-Северской земли и восточной Беларуси в XVI в. / В.Н. Рябцевич // Нумізматика и сфрагістика. – Т. 3.
18. Сецинский О. Археологическая карта Подольской губернии / О. Сецинский // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – Т. I.
19. Спасский И.Г. Русская монетная система / И.Г. Спасский. – Л., 1962.
20. Страшкевич К.Ф., октябрь - Клады, рассмотренные в минц-кабинете университета св. Владимира с 1838 по 1866 год / К.Ф. Страшкевич // Университетские известия. – К., 1866.
21. Страшкевич К.Ф., ноябрь - Клады, рассмотренные в минц-кабинете университета св. Владимира с 1838 по 1866 год / К.Ф. Страшкевич // Университетские известия. – К., 1866.
22. Страшкевич К.Ф., декабрь - Клады, рассмотренные в минц-кабинете университета св. Владимира с 1838 по 1866 год / К.Ф. Страшкевич // Университетские известия. – К., 1866.
23. Страшкевич К.Ф., октябрь - Клады, рассмотренные в минц-кабинете университета св. Владимира в 1866 году / К.Ф. Страшкевич // Университетские известия. – К., 1867.
24. Фітцке Я. Скарби історичних монет у музеї Волинського товариства приятелів наук у Луцьку. – в кн. Археологічна спадщина Яна Фітцке / Я. Фіцке. – Луцьк, 2005.
25. Шугаєвський В.О. Краткий обзор монетных находок Черниговской губернии / В.О. Шугаєвський. – Чернигов, 1915.

26. Шугаевский В.А. Монета и денежный счет в Левобережной Украине в XVII в. / В.А. Шугаевский. – Чернигов, 1918.
27. Шуст Р.М. Грошове господарство південно-східних воєводств Речі Посполитої (XVI – перша половина XVII ст.). Дисертація кандидата історичних наук. – Київ, НАНУ, Інститут історії України, 1988.
28. Fitzke J. Skarby monet historycznych w Muzeum Wolynskiego Towarzystwa Przyjaciol Nauk w Lucku / J. Fitzke // WNA, 1938/39, t. XX.
29. Grazynski M. Moneta swidnicka w Polsce / M. Grazynski // WNA, 1911.
30. Kotlar Mikolaj. Znaleziska monet z XIV–XVII w. na obzarze ukrainskiej SRR / Mikolaj Kotlar. – Wroclaw, 1975.

Список скорочень.

АК – Імператорська Археологічна комісія.

АІА НАНУ – Архів Інституту Археології Національної Академії наук України.

АНМІУ – архів Національного музею історії України.

ВУАК – Всеукраїнська Археологічна комісія.

МК – Міністерство університету св. Володимира.

НАНУ – Національна Академія наук України.

НМІУ – Національний музей історії України.

ЦДІАУ – Центральний Державний історичний архів України в м. Києві.

WNA – Wiadomosci numizmatyczno-archeologiczne.

Зразок 3. Монетные клады второй половины XVI ст. на территории Правобережной Украины (Киевское, Волынское, Подольское, Брацлавское воеводства Речи Посполитой).

Тема этого сообщения – денежное обращение на территории Правобережной Украины во второй половине XVI ст. в четырех воеводствах Речи Посполитой, а именно Подольском, Брацлавском, Волынском и Киевском. Большинство этих территорий до Люблинской унии 1569 г. входила в состав Великого княжества Литовского, а после ее подписания – отошли к королевству Польскому.

Если взять условную хронологическую точку отсчета данного сообщения 1550 г., то этот отрезок времени можно поделить на три основные периода: I – с 40-х гг. XVI ст. до Люблинской унии 1569 г.; II – от Люблинской унии до Ординации Стефана Батория 1578 г.; III – от Ординации Стефана Батория до конца XVI ст.

Всего на топографическую карту нанесено 35 кладов, большая часть которых происходит с Волыни и Подолья. Набор монет, которые обслуживают денежный оборот государства, став менее разнообразным и в нем преобладает монета литовской чеканки, а с последней четверти XVI ст., после подписания в 1578 году Ординации, которая стандартизировала польско-литовскую монетные системы – польская монета. Иноземная монета, хотя и присутствует в кладах, но ее общая масса незначительна.

Анализируя количественный и качественный состав кладов, можно предположить, что благодаря денежным реформам второй половины XVI ст., рынок функционировал стабильно, без резких изменений и благодаря этому на рынке не появлялись “лишние деньги” которые, как правило, оседали в кладах. Таким образом, вторая половина XVI ст. может характеризоваться, как время финансовой стабильности и относительно спокойный период в экономической истории Речи Посполитой накануне бурного XVII ст.

Ключевые слова: монеты, клады, нумизматика, денежное обращение, Правобережная Украина.

Zraziuk Z. Money treasures the second part of XVI century from on the Right-Bank of Dnieper (Kyiv, Volhynia, Podolia, Braclaw voivodeships of Polish Commonwealth).

The theme of this research – money circulation on the right bank of Dnieper in the second part

of XVI century, particularly in the four Voivodeships of Poland: Podolia Voivodeship, Braclaw Voivodeship, Volhynia Voivodeship, Kyiv Voivodeship. Most of those territories before the Union of Lublin of 1569 were under control of Grand Duchy of Lithuania, later – of Polish Kingdom.

Assuming that the chronological starting point of the research lays in 1550, three main periods could be pointed: first – from 40ths of XVI century to the Union of Lublin of 1569 p.; second – from Union of Lublin to the 1578 law of the Stephen Bathory; third – from the 1578 law to the end of XVI century.

There are 35 treasures marked on the topographical map, most of which came from the Volhynia and Podolia. The set of coins, which was used for money circulation, becomes less diverse and it was dominated by the Lithuanian-minted coins. From the quarter of the XVI century, after the enacting of the 1578 law, which standardized polish-Lithuanian money system, polish coins became the dominant. Foreign coins, although found in treasures, but its share is minor.

From the analysis of the number and type of the coins found, it can be assumed that due to the money system reforms of the second half of the XVI century, financial market was stable, without fast changes, and that is why there was no free money on the market, which usually was saved in treasures. So, the second half of the XVI century can be considered as the time of financial stability and relatively quiet period in the economic history of the Polish Commonwealth in anticipation of stormy XVII century.

Key words: coins, treasures, numismatics, currency, Right-Bank Ukraine.

Одержано 21.04.2013

ДОДАТОК.

ПЕРЕЛІК СКАРБІВ

Вінницька обл.

№ 1. Вінниця, 1883.

Шкіряний мішечок з 24 копійками Івана IV.

Джерела: [21, с.231; 17, № 323; 34, № 236;].

№ 2. Літинський пов. Подільської губ., 1878.

На землі поміщика Куманівського знайдено монетний скарб вагою 1 ф. 46 з.24 д. Найстаріша монета – півгріш Олександра – наймолодша – півгріш 1556 р.

Вел. кн. Литовське, півгроші Олександр (1501-1506), Сигізмунд I (1506-1548) 1509—1522, Сигізмунда II Августа (1545-1572) 1547—1552, 1555, 1556.

Польща, півгроші Казимира (очевидно, IV) і Олександр (1501-1506), гданській гріш. Швейнфурт, монета 1526.

По розгляді, в АК скарб перетоплено.

Джерела: [17, № 325; 34, № 233].

№ 3. Поповці. Барський р-он, 1877 р.

(Могілівський пов. Подольська губ.).

У зруйнованій будівлі знайдено срібний литовський шеляг 1567 р. (помилка: литовські шеляги почали карбувати лише у 1579 р.).

Джерела: [15, с.18; 21, с. 287; 34, № 234].

Волинська обл.

№ 4. *Баківці Рожницького р-ну Волинської обл., 1887.*

Найстаріша монета – півгріш Казимира IV – наймолодша – півгроші до 1555 р.

На городі вирито посудину ємкістю «з пів-кварті» з кількома сотнями польських і литовських півгрошів і денаріїв. Старші монети скарбу — Казимира IV, молодші — *Сигізмунда II Августа (1545-1572)* (до 1555 р.). Основну частину півгрошів склали литовські, серед денаріїв переважали монети Олександра.

Джерела: [9, с.47; 17, № 333; 34, № 237; 38, с.319].

№ 5. *Висоцьк Любомльського р-ну Волинської обл., 1918.*

Скарб, зі складу якого відомі лише 3 монети: польські *Стефана Баторія (1576-1686)*, 1586 та *Сигізмунда III (1587-1632)* 1590 (номінали не вказані), третя монета дуже витерта, читалась лише дата —1543.

Джерела: [17, № 332; 34, № 246; 40, с.72].

№ 6. *Житани Володимир-Волинського р-ну Волинської обл., 1891.*

Найстаріша монета – празький гріш – наймолодша – півгріш 1572 р.

На городі викопано **82** срібні монети вагою 13 з. 24 д. **Чехія**, празький гріш (без визначення). **Вел. кн. Литовське**, *Олександр (1501-1506)*, півгроші (3); *Сигізмунд I (1506-1548)*, півгроші (2); *Сигізмунд II Август (1545-1572)*, напівгріш 1597 (помилка: цей король помер у 1572 р.), подвійні денарії 1566, 1567.

Пруссія (під владою Польщі), *Сигізмунд I (1506-1548)*, гроші 1533—1534 (2).

По розгляді в АК скарб перетоплено.

Джерела: [9, с.63; 17, № 329; 34, № 247].

№ 7. *Луцьк. (I) б. д.*

680 польських (певно, і литовських.) монет *Казимира (1447-1492)*, *Сигізмунд I (1506-1548)*, *Сигізмунда II Августа (1545-1572)*, і *Стефана Баторія (1576-1686)*. Куплені в Бердичеві К. Пулаським.

Джерела: [17, № 328; 34, № 242; 37, с.264].

№ 8. *Луцьк (II) (передмістя Гнідава). 1934 р.*

Волинська область.

Скарб зберігся повністю, знайдений у глиняному жбані з великим поясным вухом і витовщенням під отвором, вкритий вдавленими горизонтальними лініями, поверхня посуду сива, висота 15,5 см, діаметр дна – 7,8 см, тулуба – 12,2 см, отвору – 7,8 см.

Найстаріша монета – півгріш Олександра – наймолодша – півгріш 1566 р.

Велике князівство Литовське: *Олександр (1501-1506)*, півгроші (168); *Сигізмунд I (1506-1548)*, півгроші 1509 (26), 1510 (21), 1511 (14), 1512 (31), 1513 (38), 1514 (21), 1515 (8), 1516 (8), 1517 (7), 1518 (9), 1519 (7), 1523 (4), 1524 (2), 1525 (6), 1535 (1); 1545 (3), 1546 (8), 1523-1525 зі стертими датами — 252, гріш 1535 р.; *Сигізмунд I I Август (1545 (1548)-1572)*, півгроші 1545 (1), 1546 (1), 1547 (18), 1548 (33), 1549 (10), 1550 (11), 1551 (2), 1552 (2), 1553 (2), 1554 (1), 1555 (5), 1556 (28), 1557 (22), 1558 (20), 1559 (38), 1560 (42), 1561 (37), 1562 (29), 1563 (31), 1564 (24), 1565 (20), 1566 (2); гріш 1555 (3), 1556 (7).

Були передані до Луцького музею

Джерела: [28, с.48-49; 34, № 241]

Житомирська обл.

№ 9 Житомир. Житомирський р-он, 1890 (?) р.

(Волинська губ.).

Біля дороги від Житомира до Бердичева знайдено скарб польських трояків Сигізмунда III кінця XVI ст. 27 монет, з кількості 150 схованих, одержав А. Янович.

Джерела: [17, № 334; 34, № 252; 35, с.165-166]

№ 10. Закутинці Бердичівського р-ну Житомирської обл., 1883 (?).

Найстаріша монета – монети Яна Ольбрахта – наймолодша – монети 1564.

Скарб, з якого до Київського церковно-археологічного музею надійшли литовські і польські монети Яна Альбрехта (1492-1501), Сигізмунд I (1506-1548) (1510, 1511, 1520, 1521) та Сигізмунда II Августа (1545-1572) (1547, 1560, 1564). Номінали не зазначені.

Джерела: [17, № 335; 34, № 251].

Київська обл.

№ 11. Бровки. Сквирський р-н., 1910 р.

(Сквирський пов. Київська губ.).

„Срібні і золоті монети часів правління Сигізмунда III (кін. XVI ст.). Скарб важив 15 фунтів.

Джерела: [7, ф.725, оп.1, сп.17; арк.6; 34, № 193].

№ 12. Київська область 1928 р.

(можливо Димерський р-н).

40 верст вище Києва по Дніпру знайдено скарб срібних литовських монет XVI ст. вагою 28 фунтів. Передано до музею Києво-Печерської лаври .

Джерела: [20, № 26, с. 184; 34, № 197].

№ 13. Скибинці Тетіївського р-ну Київської обл., 1850.

Декілька тисяч монет другої половини XVI ст., серед яких були «польські монети Стефана Баторія і таляри».

Джерела: [10, с.78; 34, № 205; 13, с.109; 17, № 352] (Антонович називає іншу кількість монет — більше 1000).

№ 14. С. Тарасовичі. 1928 р.

Києво-Святошинський р-н., Київська область.

Владіслав Ягелло (1386-1434), півгроші коронні (4).

Казимир Ягеллончик (1447-1492), пів гроші коронні (21).

Ян Альбрехт (1492-1501), півгроші коронні (5) в тому числі і фальшивий, що може належати і до Казимира Ягеллончика.

Олександр Ягеллончик (1501-1506), півгроші коронні (22), литовські (1493). (Всього-1515 монет).

Сигізмунд I (1506-1548) . Польські та литовські. Пів гроші коронні (27), гроші литовські (102), пів гроші литовські (2402).

Пруссія (під владою Польщі): Сигізмунд I (1506-1548), гроші «земель прусських» (1528, 1531) (2); соліди прусські 1529 (1).

М.Ельбінг. Сигізмунд I (1506-1548) гроші 1535, 1540 (2).

М.Гданськ. Сигізмунд I (1506-1548) соліди 1539, 1546 (2).

Всього монети Сигізмунда I – 2538.

Сигізмунд II Август (1545-1572). Гроші коронні 1546, 1547 (3). Гроші литовські (80). Пів гроші литовські (4592). Разом монет Сигізмунда II – 4675.

Стефан Баторій (1576-1586), соліди коронні (1), гданські 1578, 1579 (2), ризькі 1582 (1).

Пруссія. Альбрехт (1525-1568), гроші (10).

Сілезія. Лігніц, Фрідріх II (1495-1547). Гріш (св.Ядвіга, що тримає маленькі церкву) б/д (1).

М. Глогів Сигізмунд (він же король польський Сигізмунд I (1506-1548)), гроші б/д (1505) (1) та 1506 (1).

М.Швейдніц (Свідниця). Людвіг (король угорський), гроші б/д (1), пів гроші (9).

Брауншвейг, мар'єнгріш 1546 (1) .

М. Нортгейм, мар'єнгріш 1550 (1).

М.Гамельн, мар'єнгріш 1549 (1).

М.Гокстер, мар'єнгріш 1554 (1), півгріш (1).

Всього у скарбі монет – 8790.

Джерела: [8, ф.3806, оп.1, сп.37, арк.11; 34, № 206].

№ 15. Черкасівщина Яготинського р-ну Київської обл., 1892.

Найстаріша монета – півгроші 1509 – наймолодша – монета 1594 р.

123 срібні монети вагою 34 з. 84 д. **Польща,** півгроші та ін. номінали (молодші—1527).

Вел. кн. Литовське, півгроші *Олександр (1501-1506), Сигізмунд I (1506-1548) 1509—1514; Сигізмунда II Августа (1545-1572) 1550, 1552, 1557, 1558, 1560—1562, 1564.*

Річ Посполита, польські і литовські (1596—1597) монети (номінали не зазначені), ризькі трьохгрошовики 1590, 1592, 1594.

Пруссія, гроші 1533, 1541.

Св. Римська (Германська) імп.: гроші: Брауншвейг 1591, Бремен 1551, Лігніц і Бріг, Фрідріх (найімовірніше, II). По розгляді в АК скарб повернено за місцем знахідки.

Джерела: [17, № 353; 34, № 194].

№ 16. Цибулів, містечко. 1890 р.

(Липовецький повіт, Київської губернії).

Було знайдено скарб, який після розгляду Археологічною комісією було передано до МК київського у-ту 30 монет.

Річ Посполита: *Сигізмунд III Ваза (1587-1632):* м.Рига, солід 1595 (1), 1696 (1), 1597 (1), 1599 (1).

Угорщина: *Фердінанд (1521-1564),* солід 1534 (1), 1535 (2), 1539 (1), 1545 (1), 1550 (1), 1554 (2), 1555 (2), 1556 (1), 1557 (1), 1558 (1), 1563 (1), б/д (1); *Максиміліан II (1564-1576),* солід 1565 (1), 1570 (1), 1571 (1), 1572 (1), 1573 (1), 1574 (1), 1575 (1), 1577 (1); *Рудольф II (1576-1612),* солід 1578 (2), 1580 (1).

Джерела: [6, ф.1, оп.1, од.зб.33, №№ 15630-15659].

№17. Ямщина. Миронівський р-он, 1885 р.

(Канівський пов. Київської губ.).

2 польські і 1 Германська монети XVI ст.

Джерела: [10, с.93; 34, № 195].

Ровенська обл.

№ 18. Бор. Бережанський р-он, б.д.

(Здолбуновський повіт.). Скарб знайдено у озері.

Найстаріша монета – півгріш *Олександра* – наймолодша – трояк 1600 р.

Велике князівство Литовське: *Олександр (1501-1506)* півгріш (1); *Сигізмунд I (1506-1548),* гріш зі стертою датою (1).

Пруссія (ленник Польщі): *Сигізмунд I (1506-1548),* півгріш 1531 (1), 1533 (1), стерта дата (1), 1540 (1), 1534 (1).

М.Рига: *Стефан Баторій (1576-1686),* трояк ризький 1585 (1).

Річ Посполита: *Сигізмунд III (1587-1632)*, трояки 1594 (2), 1598 (1), 1599 (1) шостак 1596(1); *Литовське карбування:* трояк 1594 (1), 1596 (1), 1597 (1); *м.Рига*, 1593 (1), 1600 (1).

Бранденбург: *Альбрехт*, гріш 1538 (2); *Іоан*, гріш 1545 (2).

Скарб передано до музею у Луцьку.

Джерела: [28, с. 49-50; 32, № 6, С. 190-191; 34, № 216].

№ 19. *Коростятин Гощанського р-ну Ровенської обл., 1896.*

Виорано 3017 срібних монет вагою 10 ф.

Найстаріша монета – гріш 1525 – наймолодша – гріш литовський 1566 р.

Польща і Вел. кн. Литовське, *Сигізмунд I (1506-1548)*, гроші литовські 1525—1526, польські 1526—1529, гданські 1531 —1540; *Сигізмунд II Август (1545-1572)*, гроші польські 1546—1547, литовські 1546—1566.

Пруссія (під владою Польщі), *Сигізмунд I (1506-1548)*, гроші 1529—1535; **Пруссія:** *Альбрехт II (1525-1568)*, гроші 1531—1546.

Бранденбург, гріш 1545.

Сілезія, гріш 1542.

По розгляді в АК скарб перетоплено.

Джерела: [9, с.43; 17, № 364; 34, № 221].

№ 20. *Олика. Дубенський р-он, 1876 р.*

(Дубенський повіт. Волинської губ.).

11 срібних монет XVI ст.

Джерела: [9, с.71; 19, с.37; 34, № 223].

№ 21. *Старий Жуков. Ровенський р-н, без дати*

(Ровенський повіт. Волинської губ.).

11 срібних монет XVI ст.

Джерела: [9, с.42; 19, с.37; 34, № 224].

№ 22. *Татарська Улика, Острозького р-ну Ровенської обл., 1883.*

Найстаріша монета – півгріш Олександра – наймолодша – монети Сигізмунда Августа 1565 р.

У полі знайдено 105 литовських півгрошів вагою 29 з.: *Олександр (1501-1506), Сигізмунд I (1506-1548)* 1509-1512, 1514, 1520, 1522, 1525, 1526; *Сигізмунд II Август (1545-1572)* 1546—1548, 1550, 1556, 1558—1565.

По розгляді в АК перетоплені.

Джерела: [17, № 370; 34, № 225].

Тернопільська обл.

№ 23. *Бережани Лановецького р-ну Тернопільської обл., 1962.*

Найстаріша монета – півгріш Олександра – наймолодша – півгріш 1565р.

У старовинній фортеці під час реставраційних робіт знайдено горщик з приблизно 1000 монетами, половина яких розійшлась по руках. Для визначення надіслані такі монети:

Вел. кн. Литовське, *Олександр (1501-1506)*, півгроші (107), *Сигізмунд I (1506-1548)*, півгроші 1509 (29), 1510 (16), 1511 (20), 1512 (8), 1513 (18), 1514 (16), 1517 (4), 1518 (7), 1520 (11), 1526 (3), 1528 (2), гроші 1535 (2), 1536 (9); *Сигізмунд II Август (1545-1572)*, півгроші 1547 (21), 1548 (14), 1549 (12), 1550 (12), 1551 (19), 1556 (10), 1558 (18), 1559 (28), 1560 (24), 1561 (35), 1563 (27), 1565 (26).

Визначення Котляра М,Ф.

Джерела: [17, № 375; 34, № 228].

№24. *Богданівна Зборівського р-ну Тернопільської обл., 1913 (?)*.

Найстаріша монета – дукат Матвія Корвіна – наймолодша – гданський дукат 1556р.

Ювелір придбав у селянина **150** золотих монет, з яких 130 потрапило до рук публікатора скарбу.

Вел. кн. Литовське, дукат 1547. **Польща**, гданські дукати 1550(5), 1551(3), 1554, 1556. **Чехія**, празький дукат 1536. **Сілезія**, дукати 1552—1554 (66). **Австрія**, дукати Фердинанда I: австрійський, карінтійський 1551, нижньоавстрійський 1528. **Угорщина-Семіградя**, дукати Владислава I б. д., Матвія Корвіна б. д. (8), Владислава II, 1509, 1516, б. д.; Людовіка II 1517(2), 1518, 1521, 1523 (2), 1525; Фердинанда I різних років (21).

(Рідкісний для українських земель набір золота за національною і хронологічною ознаками).

Джерела: [17, № 373; 34, № 227; 39, с.51-54].

Хмельницька обл.

№ 25. *Кам'янець-Подільська обл. 1834 р.*

(Кам'янецький повіт Подільської губ.)

790 цілих і 38 фрагментів польських монет початку. і пол. XVI ст. *Сигізмунд I (1506-1548)* і *Сигізмунд II Августа (1545-1572)*.

Джерела: [7, ф. 442, оп. 1, сп. 2643, арк. 17, 29; 34, № 177].

№ 26. *Кам'янецький пов. Подільської губ., 1839.*

20 монет, з яких для нумізматичного кабінету Київського ун-ту відібрано 2 литовських півгроші: *Сигізмунд I (1506-1548)* 1509 і *Сигізмунд II Августа (1545-1572)* 1552.

Джерела: [23, № 4, с.8; 17, № 386; 34, № 178].

№ 27. *Клітна. Старокостянтинівська обл., без дати.*

(Старокостянтинівський повіт Волинської губ.).

Скарб „мільких монет” *Сигізмунд II Август (1545-1572)*.

Джерела: [9, с.106; 34, № 179].

№ 28. *Куява (нині Соснівка) Ярмолинецького р-ну Хмельницької обл., 1893.*

Найстаріша монета – півгріш Казимира – наймолодша – півгріш 1563 р.

430 срібних монет вагою 1 ф. 12 з. 72 д., знайдених в урочищі Ямнина.

Польща, гроші 1527, 1529, півгроші *Казимира (1447-1492)*, *Яна Ольбрахта (1492-1501)*, *Олександр (1501-1506)*, *Сигізмунд I (1506-1548)* 1509—1511. **Вел. кн. Литовське**, півгроші *Олександр (1501-1506)*, *Сигізмунд I (1506-1548)* 1509, 1512—1514, *Сигізмунд II Август (1545-1572)* 1547—1550, 1558—1563.

Пруссія, гроші *Альбрехта II (1525-1568)*, 1531—1534, 1537, 1540, 1545.

Пруссія (під владою Польщі), гроші *Сигізмунд I (1506-1548)* 1530, 1531, 1533—1535.

м. Гданськ, гроші 1481, 1488.

Сілезія (певно, Лігніц і Бріг), гроші 1543—1545.

АК повернула монети за місцем знахідки.

Джерела: [13, с.28; 17, № 392; 21, с.322; 34, № 182].

№ 29. *Панасівка Дунаєвецького р-ну Хмельницької обл., 1915.*

У яру, при добуванні каменю знайдено **870** срібних монет. **Польща**, *Олександр (1501-1506)*, півгроші. **Вел. кн. Литовське**, півгроші *Сигізмунд I (1506-1548)* 1509—1528 і *Сигізмунд II Августа (1545-1572)*, 1546—1551, 1555. Сілезія, свідницький напівгріш 1517. АК повернула скарб за місцем знахідки.

Джерела: [17, № 383; 34, № 180;].

№ 30. Попівці. Летичівська р-н., Хмельницької обл. 1869р.

(Летичівський повіт Подільської губ.). Найстаріша монета – півгріш Казимира – наймолодша – ризький трояк 1583 р.

Череп'яний горщик з 1587 срібними монетами.

Польща: Казимир (можливо Ягеллончик), *Ян Альбрехт (1492-1501)*, *Олександр (1501-1506)*, півгроші; *Сигізмунд I (1506-1548)* півгроші 1507, 1508 і 1511 р.

Вел. кн. Литовське. *Литовські* : Сигізмунд I, гроші 1535, 1536 р.; півгроші 1509-1515, 1517-1518, 1520-1524, 1526, 1528 р.; Сигізмунд Август, трояки 1562, гроші 1546, 1555, 1559 р., півгроші 1546-1553, 1555-1556 р.

Річ Посполита: *Стефан Баторій (1576-1686)*, м. Рига, трояк 1583;

Пруссія (під владою Польщі): Сигізмунд I, гріш 1531, шеляг 1520 (помилка — під час правління Сигізмунда I їх карбували у 1528-1531рр.).

Пруссія: *Альбрехт II (1525-1568)*, шеляги 1557, 1559 р.

Бранденбург: гроші 1532, 1537, 1543, 1545, 1546 р.

Германська (С. Римська) імперія: *Любек і Гетунг*, гріш без дати.; *Брауншвейг*, гріші 1550 р.

Джерела: [17, № 387; 34, № 181].

№ 31. Ставище. Кам'янець-Подільський обл., 1889 р.

(колишнє Татарски. Подільська губ.).

У скарбі 1268 монет.

Найстаріша монета – півгріш Владислава Ягайло – наймолодша – дена рій Рудольфа II 1584 р.

Польща. *Владислав Ягайло і Владислав Варвенчик*, півгроші (3); *Казімір IV Ягеллончик*, півгроші (4), *м.Гданськ*, півгроші (8); *м.Торунь*, півгроші (4); *Ян Ольбрахт*, півгроші; *Олександр*, півгроші (29); *Сигізмунд I (1506-1548)*, гріш 1527, півгроші 1507— 1510 і з стерт. д. (всього 35, частина з них — фальшиві), гданський гріш 1532 і соліди 1530, 1531, 1538, 1547, із стерт. д. (всього 11); *Сигізмунд II Август (1545-1572)*, м. Гданськ соліди 1550, 1551.

Вел. кн. Литовське, *Олександр (1501-1506)*, півгроші (96) і денарій; *Сигізмунд I (1506-1548)*, півгроші 1509—1516, 1518—1526, 1528, 1529 і з стерт. д. (всього 173); *Сигізмунд II Август (1545-1572)*, денарії 1549, 1550, 1554—1560, 1563, подвійні денарії 1566, 1567, 1569, 1570 і з стерт. д., півгроші 1546— 1566 (серед них і фальшиві), гріш 1555.

Річ Посполита, *Стефан Баторій (1576-1686)*, польське карбування, соліди 1582—1585; *Литовське карбування*, денарії 1579, 1579; **м. Гданськ**, соліди 1578, 1579; **М.Рига**, соліди 1582, 1586,

Пруссія (під владою Польщі), *Сигізмунд I (1506-1548)* гроші 1533, 1542, соліди 1528—1531 (11).

Пруссія: *Альбрехт II (1525-1568)*, соліди.

Угорщина, *Фердінанд I (1526-1564)*, денарії 1540; *Рудольф II (1576-1612)*, денарій 1584. *М. Братіслава*, гріш 1501.

Лівонія, гріш; *М. Рига*, соліди 1573, 1577, 1578.

Сілезія, *Людовік Ягеллончик (1516-1526)*, свідницькі півгроші 1520—1526 і з стерт. д. (всього 18).

Татарська монета.

У скарбі переважали монети Сигізмунда II Августа (1545-1572).

Джерела: [21, с. 291-292; 27, № 252, с. 179; ;34, № 183; 36, с. 102].

№ 32. Судилков. Шепітовська обл., 1885 р.

(Заславський повіт Волинської губ.)

Близько 1000 „польських мілких срібних монет XVI ст.”

Джерела: [10, с.102; 34, № 184].

№ 33. *Хмельницький 1878 р.*

(Проскурів. Подільська губ.)

1100 польських монет Олександра, Сигізмунда I і Сигізмунда Августа.

Джерела: [21, с.206; 34, № 176; 41].

№ 34. *Щедрова Летичівсько-го р-ну Хмельницької обл., 1880.*

Найстаріша монета – півгріш Олександра – наймолодша – півгріш 1565 р.

У селянській садибі вирито **360** срібних монет.

Вел. кн. Литовське, півгроші Олександра (1501-1506), Сигізмунда I (1506-1548) 1509—1515 і Сигізмунда II Августа (1545-1572) 1546—1552, 1556—1565, гріш 1546. **Сілезія**, глоговський гріш б. д. (очевидно, Сигізмунда). По розгляді в АК скарб перетоплено.

Джерела: [17, № 388; 34, № 185].

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

№ 35. *Байбузи Черкаського р-ну Черкаської обл., 1859.*

2400 срібних монет, з яких нумізматичний кабінет Київського ун-ту придбав 2: **Ганновер**, м. Гослар, гріш 1554 і **Вестфалія** м. Гекстер, гріш б. д.

Джерела: [13, с.115; 10, с.102; 17, № 393; 23, № 86, с. 48; 34, № 186].